دەق لە نێوان دەردەدە و شیعریەت دا.. کاروان حەسەن

زۆرمان قسە لەسەر شیعرکردووە و بەردەوامیشین، هەتاکوو دەقی باش و خراپ هەبێت لێکۆڵینەوە و وتار بەردەوامیان دەبێت لەسەر شیعر، من خۆم ڕۆژانە خوێنەری شیعرم و بەردەوامیشم، ئەوە حەز و خولیایەکە و بۆ شیعر هەمە، بۆیە کە جارجار قسەیەک لەمەڕ شیعر دەکەین بەو مانایە نییە کە خۆم پێ زانا و ئەو بوارە بێت بەڵکوو زیاتر وەک خوێنەرێک ئەو سەرنج و بۆچوونانەم دەخەمە ڕوو. لێرەوە با تۆزێک لەگەڵ ئەو دەقانەی دەیخەمە ڕوو ئاوێزان بین و بزانین ئەو دەقانە کامانەیان شیعرن و کامانەیان شیعر نین و تەنیا وشە ڕیز کردنن و هیچ مانا و چێژێکی شیعریان نییە و بنووسی ئەو چەند وشانە تەنیا خۆی خاڵیکردۆتەوە و ئەو وشانەی خستووەتە پاڵ یەکتر و ناوی ناون شیعر!

بەهار هات و
زستان بارگەی پێچایەوە
زەوی کاڵای سەوزی پۆشی
نەرگز و بەیبوون ڕوایەوە
چیا مەندیلی سپی فڕێدا
جۆگە و کانی ژیایەوە.(1)

ئەم دەقەی سەرەوە بەر لە هەموو شتێک خاڵییە لە هەرچی شیعریەتە، چەند وشەیەکی ئاساییە و نووسەر وەک هەواڵێک ڕایگەیاندووە، وەک داڕشتنێکی قوتابییانی قۆناغی بنەڕەتی وایە و هیچی تر.

ئەسپەکەم بووکی بەهارم
ئای کە جوانی لە بەرچاوم
هەچەن جارە لەت ئەڕوانم
ئەبیە هەوێنی خەیاڵم
نییە وەک تۆ لە بەرچاوم
بەڕی ئەسپی ئەرخەوانم
بەڕام سووربی یار ئەرخەوان
هەچەن جوانبی لە بەرچاوان (2)

لەو دەقەیاندا ئەگەر سەرواکان لابدەین کە (بەهارم، چاوم، ئەڕوانم ، خەیاڵم، چاوم ، ئەرخەوانم، چاوان، ئەرخەوان) تەنیا چەند قسەیەکمان گوێ لێدەبێت و هیچی تر، ئەوەی تۆزێک ترپە و ئاوازی داوەتە شیعرەکە ئەو سەروایانەن، ئەویش تەنیا وەک خوێندنەوە

ئگرنا هیچ چژ و جوانی و شیعریتک نابینیت.
کتم خش ویست
هرچی گلپی
سرتلی شقام
ئیرییان دبرد
بو عیشقساوا زر بتام. (3)

ئو چند ستی ل بندی بندبژان دچت و پیوندی ب شیعرو نیی. ل هرچی جوانی و شیعریت و ئستاتیکای خاییی. دقی شیعری ئب خاسیت و تایبتمندی خی هب و چژ و مانا و جوانی پخش بکات.

ئی کچکی ووباری بفر
خوتگاکانی ئم بهار
دروشکانی بفر
تونکانی ئاوریشم
شون هگرانی ماچ
هموویان دن
عشق
لدووکی جگر دای
ناونیشانی خمش.(4)

ئم وشانی سرو هیچ شیعریت و چژک نابخشن و بهیچ جرک ناکونسنووری شیعرو.

لم سردمدا وش یزکردن لفمی شیعر (یان شیعری وش یزکردن) بت دیاریدیکی سردم.(5)

بداخو ئو جر وش یزکردن و ئو ست ب سروبران وایان کردوو شیعر لبرچاوان بکو و خونری شیعر ل شیعر بتر بهی ئو ب سر و بری و ب سانسریی لبواری چاپکردن ب شیعر هی.

بپی قس و بچوونی یچارد هبت ئو دقانی سرو هرگیز بلای شیعردا ناچن، بکوو زر دووریشن ل شیعر چونک ئو پی وای و د: (شیعر هونرک مبستی ئنجامدانی گورترین چژبخشین ب گوگر))(6) کواتا ئو دقانی سرو ک خاین ل چژ ، ل وش زکردن زیاتر هیچی تر نین. چونک هگری هیچ یک لخستو تایبتمندییکانی شیعر نین.

زربی لکر و نووسرانی بواری شیعر لسر ئو ککن ک شیعر دب چند تایبتمندییکی هبت ب ئوی بچتسنووری شیعر و لبازنی شیعربووندا جگای خی بکاتو، یکمین خاسیت و تایبتمندیش بریتیی ل زمان، بام چندی دیقت ددم و لی

ورد دەبمەوە لەو دەقانەی سەرەوە بەهیچ شێوەیەک کار لەسەر زمان نەکراوە بەڵکوو بەزمانێکی زۆر سادە و ئاسان چەند وشەیەک لەدوای یەک ڕیزکراون و خراونەتە پاڵ یەکتر و ناویان ناون شیعر!

حوسەن لەتیف لە کتێبی عەقڵی شیعریدا دەڵێ:(شیعری نوێ لەڕێگەی تەم و مژەوە لە ڕێگەی بەپەنهانی گوتنی شتەکانەوە دەیەوێت ڕێگری لە گشتیبونەوەی خۆی بکات. وەکو چۆن فەلسەفە بە زمانی ئاسان ناوترێتەوە شیعریش بە زمانی سادە و ڕوون نانووسرێت).(7)

ئێستا با سەیری دەقێکی تر بکەین و بزانین چۆنە؟

تواوەوە وەک مۆم
لەبەردەمی خۆم
ڕێ بەدی ناکەم
نە بە لای چەپ و
نە بە ڕاستەوە
بەدەست هەستەوە
ئەقڵم وەستاوە
بەدیار گزنگی
بەیانی چاو مەستەوە
سەبوریم نایە
بەم هەڵبەستەوە.(8)

شیعریەت و ئێستاتیکاو چێژی ئەم چەند وشە بە دوای یەک هاتووە لەکوێیە؟

درەنگ هاتی نامیلکەیەکی تری یەکێک لەو بەناو شاعیرانەیە کە پڕیەتی لە هەڵەی ڕێنووس و مانا و ڕستەسازی، نووسەری ئەو نامیلکەیە نەدەبوایە هەرگیز ئەو وشە سواو و سادانە چاپ بکات بەڵکو دەبوایە بوەستێ و زیاتر بخوێنێتەوە و ئینجا بەقوەی بچێتەنێو دونیای شیعر، چونکە ئەو نووسەرەی لە شیعر تێ نەگات و نەزانێ خاسیەت و تایبەتمەندییەکانی شیعر چۆن ناتوانێ ببێتە شاعیرێکی سەرکەوتوو، بەڵکوو وەک نووسەری چەند وشەیەکی سادە و بە مانا و سواو و بێ چێژ دەناسرێ.

سەیری ئەم دەقە بکەن و خۆتان بریاری کۆتایی لەسەر بدەن.

لەو ڕۆژەی منت تەنیا کردوە
برواکە خۆشیم بەچاوان نەدیوە
وەک عاشقان جێژوانم نەبینیوە
لەبەر کەمەڵگا لەدوورەوە تۆم بینیوە
بریار دەدەم دوای تۆ چاو و دەم کوێر بکەم
تا قیمەت دڵ بەکەس خۆش نەکەم.(9)

ئەو دەقە جگە لەوەی بێ چێژ و جوانییە، پڕ لە هەڵەی ڕێنووسیشە،

شیعر بە بچوکترین هەڵەی رێنووس مانا و واتای وشەکان دەگۆڕێ بەڵام
ئەم برادەرە لەو نامیلکەیەدا یەک دەقی نەنووسیوە بەبێ هەڵە.
ئەم جۆرە دەقە و دەیان و سەدانی تری وەک ئەمە پێیان ناوترێ شیعر بەڵکوو چەند وشەیەکی لەدوای یەک هاتووی بەجۆرێک لەسەروا بەستراونەتەوە، ئەویش بەبێ ڕیتمێکی خۆش و چێژ.
(مەرجی شیعریەتی هەر دەقێک دەربرینی ناباو، وێنەی ناباو ، تێمای ناباو ، گوتنی بە تەم و مژە، کاتێک بەر تێکستێکی شیعری دەکەوین کە هیچ کام لەمانەی تێدا نییە، ئەوا جۆرێک لە نائومێدی سەرهەڵدەدات)(10) لەلای خوێنەر بەرامبەر بە شیعر.
ئەگەرچی شیعر لەسەردەمی ئێستادا زۆر و بۆرە و بەرهەمی کرچ و کاڵ زۆرە و لەبەرامبەریشدا بەرهەمی جوان و باش و پڕ چێژ و جوانی هەن و ئەوە ناگەیەنێ کە بەرهەمە جوانەکان پشت گوێ بخەین و وەلایان بنێین، لەگەڵ ئەوەشدا دەکرێ بەرهەمێک لای من جوان بێت بەلام تۆ پێت باش نەبێت و هیچ چێژی لێ نەبینیت بەڵام ئەمەش ڕێژەییە و زۆربەی شیعری باش و پڕ چێژ و جوان خوێنەر بۆ لای خۆی ڕادەکێشێت. کەواتا ئەو شیعرەی چێژ و تامێکی تایبەت دەبەخشێت لە خوێندنەوەدا ئەوەیان خوێنەر گۆش دەکات و مەیلی خوێنەر بۆخۆی دەبات، وەبە پێچەوانەوەش بۆ شیعری خراپ و بێ چێژ و مانا. بۆیە لەم بارەیەوە نووسەر و لێکۆڵەری بواری شیعر ئارام سدیق دەڵێت: دەکرێت ئاماژە بەوە بدەین کە هەموو دەقێکی شیعریی وەکوو یەک بەر خوێنەر ناکەوێت. هەر دەقێک بەجۆرێک بەر خوێنەر دەکەوێت، چونکە نهێنییەک لە زمان و وێنە و تەکنیک و ئایدیای دەقەکەدا هەیە.(11)
کەواتا هەموو لێکۆڵەر و شیعر ناس و شیعر دۆستان لەسەر ئەو ڕایەن کە تایبەتمەندی سەرەکی و بنەمای شیعری باش زمانێکی باش و پڕ وردەکاری و کارکردنە لە بۆتەی زماندا لەناو شیعردا هەروەک پ□ل ق□ل□ری د□ل□□ت: (شیعر زمانە لەڕێگای زمانەوە)(12) ئەمە ئەوە دەگەیەنێت کە شیعر بە زمانێکی پوخت و پڕ لە هونەر و تەکنیک و کارکردنێکی ورد لەسەر زمان دەبێتە شیعر .
ل□گ□□□مانبن و با سەیری نموونەیەکی تر بکەین لەو دەردە دڵانەی کە قسە هەڵدەگرێت و نابێت پێی بوترێت شیعر بەڵکو دەقێکە خاڵی لە چێژ و تەکنیک و جوانی. ئەوەتا نووسەر دەڵێت:

ئەی خواکانی جوانی
هەواڵێ بنێرن
بۆ ئەو دڵارامە
کەوا ئارامی نەهێشتم
چ بەشە و چ بە ڕۆژ
کە لەو نامۆیە جێ ی هێشتم

ئەی خواکانی جوانی
دەزانن ووڵاتم
ئەو شوێنەیە یەکەمین جار کە هەناسە و ماچی پێ بەخشیم
ئەی خواکانی جوانی
من ڕازی دەبم بەشوانی
زۆر پەرۆشە دەردی دووری
چی بکەم لەدەست مەجبووری(13)
وەک خوێنەرێک چی چێژ و خۆشی و جوانییەکت لەو دەقە بینی؟
ڕاستە شیعری نوێ پێویست نییە بە کێش و سەرواوە، بەڵام ئەبێ پێویست بە بە زمانێکی قوڵی پڕ لە جوانی و وردەکاری زمانی و ڕەوانبێژی و تەکنیک.
لورانس پیرین دەڵێت : (شیعر گوشراوترین و چڕترین شێوەی ئەدەبە کە زۆرترین شت بە کەمترین وشەدا دەردەبڕێت).(14) کەواتا ئەبێ لە شیعردا زمان لە خزمەت واتادا بێت بەو مانایەی چڕکردنەوەی زمان ببێتە هۆی دەربڕینی زۆرترین مانا بە کەمترین وشە، ئەمەش مانای ئەوەیە ئەبێ شاعیر خۆی لە قوڵی و چڕکردنەوەی زماندا ببینێتەوە و دەقەکەی نووسیوێتی سنوری دەقێکی ئاسایی ببڕێت و بچێتە خانەی شیعریەت و شیعر بوون.
ئەوە نموونەیەکی تر دەنینەوە لەسەر ئەو قسانەی سەرەوەمان و بزانین ئەو دەقە بە کێش و سەروایە چ چێژ و جوانییەکمان دەداتێ.
چ ڕێگایەک ؟
نەمئەزانی بە کوێم ئەبات !
بەناچاری گرتمە بەر
پێشبڕکێ بوو لەنێوان دڵ و
قاچە لەرزیوەکان و سەر
ڕێگایەکی دوورم بڕی
بینیم ئەوا ڕێنیشاندەرێک وەستاوە
دەڵێی بە چاوەڕوانی منە
لەو جێگەدا دانراوە
بەهێواشی لێی چوومە پێشەوە وتم:
من زۆر ماندووم
زۆر شەکەتم
زۆر ئەترسم ؟
فەرمووی لەچی؟
وتم : لە جێ و جانەوەر .(15)
من نازانم ئەم دەقە چیرۆکە یان شیعر ؟
چونکە هیچ هەستێکی شیعرییەت و چێژێکی تێدانییە کە بیخاتە قاڵبی

شیعرییەت، ئەم جۆرە دەقانە بە زۆر خراونەتە ناو سنووری شیعرەوە و نووسەری ئەو جۆرە دەقانە نازانم چۆن ڕێگا بەخۆیان دەدەن ئەو جۆرە وشە ڕێزکراوانە چاپ بکەن و شانازی پێوە بکەن!
یەکێک خۆی بەشاعیر بزانێ و بەرھەم چاپ بکات نابێ ھێندە بێ ئەزموون بێت و ھەر وشەیەکی کەوتە بەر زار بیان خاتە پاڵ یەکتر و ناویان بنێت شیعر، ئەمە خۆی کارەساتێکە لە شیعردا، ڕیزکردنی چەند وشەیەکی سادە و ڕەوان لە شێوەی چیڕۆک و بەسەرھاتێک نابێتە شیعر بەڵکو دەردەدڵێکە و نووسەری ئەو دەقە لەگەڵ خۆیدا دەیکات، خوێنەر بەداخە بۆ ئەو کارەست و بەسەرھاتەی کە بەسەر ئەو برازایەی نووسەر ھاتووە، بەڵام ناکرێ ئەو دەقە سادە و ساویلکە و خاڵی لە شیعریەت و چێژە بە شیعر ناوزەد بکەین. ئەوەتا خەرمان بەگزادە لە نامیلکەی (لەگەڵ ئازارەکانم)دا لە دەقێکی سەیر و چیرۆک ئاسادا دەڵێ:
شەوێ لە شەوانم
خەونێ ناخۆش بوە مێوانم
لەناکاو چاوم ھەڵھێنا
بینیم بەیانییە
ووتم ئۆخەی، ئەمە خەونە
ڕاست نیی□
کەچی نەمزانی لە پڕێکا
زەنگی تلفۆن لێ درا
ووتیان سنوور زۆر
سووتاوە
ئاگر لەگیانی دا بەربووە …
کە بیستم ئەم ھەواڵە
خەریک بوو سەکتە بگرم
بەوەالڵە
دووری وولات نەیدا
مرازەکەم
تا تیماری کەم برینی
برازاکەم
بۆ ماوەی سێ چوار ڕۆژ
نزام دەکرد بەشەو
بەڕۆژ
تا یەزدانی گەورە
لێمان نەستێنێ ئەو گوڵە…
فرمێسک ڕژان و دوعاکانمان
نەیدا مرازی هیچ

لایەکمان
ئاخ ، داخی گران لەبەر
برینی قوڵ
ماڵئاوای کرد لێمان
سنووری گوڵ (16)
لەکۆتایی ئەم بەشەدا ئەو دێڕە شیعرەی یەکێک لەو بنووسانەتان بۆ دەگوازمەوە کە خۆشی نازانێ چی نووسیووە و باسی چی دەکات!
خۆ شاعیر نا بێ وەک مریشک بێ
تەنیا چەند پارچە شیعرێکی پێ بێ. (17)
تێبینی : لەو دەقانەدا هەڵەی ڕێزمانی و ڕێنووس زۆر هەیە بەڵام من وەک خۆیانم نووسینەوە بۆ ئەوەی خوێنەر بزانێ نووسەری ئەم دەقانە چی خستووەتە بازاڕەوە.

کاروان حەسەن ـ هەولێر
(2023-5-17)

سەرچاوە و پەراوێز.

(1)رازی دڵ، بەختیار صادق پیرداود، چاپی یەکەم 2007، چاپخانەی رۆشنبیری، ل 32.
(2)تحسین شێخ محمد، ڕێگا مەدەن، چاپخانەی شەهاب، 2011 ، ل 27.
(3)ئەیوب کوردی، تابلۆیەک ، چاپخانەی شەهاب ، 2105، ل 49.
(4) جیهانگیر حەمید بەرزنجی، ئێوارەیەک شیعرەکانم ناگەرێنەوە، 2021 ، ل 150.
(5)محسین ئەحمەد عومەر، مرۆڤێکی تر ، چاپخانەی شەهاب، چاپی یەکەم ـ 2011، ل 37.
(6) دەروازەی شیعر ناسین، جەمال حەبیب الله(بێدار) ، چاپی یەکەم ـ 2013، ل□ب□ڵاوکراوەکانی (نارین)، ل 18.
(7) حسێن لەتیف، عەقڵی شیعری ، چاپی یەکەم ، 2021، چاپخانەی سەردەم ـ سلێمانی ، ل 34.
(8) باڵا و بەیسا ، ئاکۆ شارۆشی، چاپی یەکەم، 2020ـ سلێمانی ، ل 32 .
(9) درەنگ هاتی ، کاربین سەلام ، 2020، چاپی یەکەم ـ سلێمانی، چاپخانەی دیلان ، ل 48.
(10) حسێن لەتیف، عەقڵی شیعری ، چاپی یەکەم ، 2021، چاپخانەی سەردەم ـ سلێمانی ، ل 25.
(11) ئارام سدیق، زمان و شیعریەت ، کارکردن لەسەر ئەزموونی

شیعریی یازدە شاعیری دوای ڕاپەرین. چاپخانە ئەندێشە، چاپی یەکەم ـ 2017 ، ل 8.

(12) لادان لە شیعری لەتیف هەڵمەت دا ، ناز ئەحمەد حەمە سەعید ، سلێمانی ـ 2013 ، چاپخانەی بینایی ، ل 39.

(13)مۆفەق عەبدولواحد پیرداود، جارێکی تر ژانی غوربـەت، چاپی یەکەم ـ 2015، چاپخانەی دارا ، ل 47

(14)شیعر و ئازادی ، هەڤپ□یقینی شاخەوان سدیق لەگەڵ ڕێبوار سیوەیلی، ساڵی چاپ 2020، ل□ بڵاوکراوەکانی ڕێکخراوی زەریاب. ل 34.

(15) فریاد ڕەسەکەی ڕوحی من، کوێستان (غەمسار) چاپی یەکەم ـ 2011، چاپخانەی ڕۆژهەڵات، ل 14 .

(16)لەگەڵ ئازارەکانم، خەرمان بەگزادە، چاپی یەکەم ـــ 2015، کوردستان ـ هەولێر ، ل 25، 26.

(17)تحسین شێخ محمد، ڕێگا مەدەن، چاپخانەی شەهاب، 2011 ، ل 72.